

אוריאנה

מאת יהודה ליבס

כאשר שאלה אוריאנה
מתי שוב נפגש בכיכר,
צחקתי, אמרתי: מניאנה,
צחקתי, אמרתי: מחר.
אך עד יום מחר, אוריאנה,
הכל כבר היה כה זר.
חלפה אהבה, אוריאנה,
ברחה מי יודע אנה,
היא שונאת אם אומרים: מחר,
היא רוצה שיאמרו, אוריאנה:
הערב, כרגע, כבר.

כך בלי הרף מאז חיכיתי
ולא פעם, על לב רע ומר,
אמרתי: אפשר שטעיתי,
צריך לתקן זאת מחר.
אך רצו ימים, אוריאנה,
ותור נעורים עבר.
חלפו השנים, אוריאנה,
ברחו מי יודע אנה,
הן שונאות שאומרים: מחר,

הן רוצות שיאמרו, אוריאנה:
הערב, כרגע, כבר.

עוד ניסיתי לצבור בינתיים
נכסים וכבוד והשאר,
אך אלה לא באו עדיין,
כל יום הם הבטיחו: מחר.
כך עפו חיים, אוריאנה,
שטפו כמו חול ניגר.
חלפו החיים, אוריאנה,
ברחו מי יודע אנה,
כי שנאו הם לומר: מחר,
כי רצו הם אותך, אוריאנה,
הערב, כרגע, כבר.

אם יבוא יום אחרון, אוריאנה,
להגיד לי כי סוף, כי נגמר,
אצחק ואומר לו: מניאנה,
אצחק ואומר: בוא מחר.
אך יום אחרון, אוריאנה,
יאמר שכבר אין מחר.
חלף יום מחר, אוריאנה,
ברח מי יודע אנה,
אך אותך הוא תמיד זכר,
כי אותך הוא אהב, אוריאנה,
הערב, כרגע, כבר.

אינני יודע מיהי אוריאנה, אך כאשר כתב המשורר, נתן אלתרמן, שיר זה, הרגשתי שאני מבין ללב. השיר נכתב בשנת תשכ"ט (הזמרת רבקה זוהר שרה זאת אז במופע 'צץ וצצה' בלחן מאת יאיר רוזנבלום), שנתיים לאחר שחרור הארץ וירושלים כולה במלחמת ששת הימים, כשגם באוזני הדהדה השאלה 'מתי שוב ניפגש בכיכר', כיכר העיר הריקה, כפי שהדהדה בוודאי גם באוזני אלתרמן, שהיה, אחרי תום הקרבות, ממייסדי תנועת ארץ ישראל השלמה. בששת הימים נמנית עם כוח הצנחנים הסדיר שלחם בסיני, וזכורני שכאשר שמענו אני וחברי על הזחל"ם את דברי הרדיו: 'כוחותינו כבשו את העיר העתיקה', פתחנו את פיותינו ככבשים ולמשך דקות ארוכות השמענו אך נהמה אילמת, כקול שופר הולך וחזק.

אומנם קודם לכן רחוקה היתה מתודעתנו הנחלה שבידי האויב. 'שלושה באים בהיסח הדעת', אמרו חז"ל, 'משיח מציאה ועקרב' (סנהדרין צז ע"א). אך כשנפלה עלינו מציאה זאת, היינו כחולמים. חודשים ארוכים, עם השחרור מן הצבא, הילכתי בתוך אותו חלום. פעמים אחדות בימי ששי, היום הפנוי מלימודים, ירדתי בגפי מירושלים אל ים המלח, פעם בדרך ירחו ופעם בדרך מר-סבא, בלא נשק ובלי חשש.

גם הערבים, שבחכמתם הפשוטה או בתמימותם הבינו שהיהודים שבו לארצם כדי להישאר, שותפים היו לאותו חלום, ולעתים קרובות בקעו אלי מתוך בית או אוהל קריאות הזמנה: מרחבא, תעאל, יא ח'וואג'ה, אהלן וסהלן, פות, תשרב קהוה; שמשמעו בקירוב: בוא ברוך ה', למה תעמוד בחוץ. ואכן גם הם נכללו לפי תודעתנו בגאולה הנוכחית, ואני שלמדתי באוניברסיטה בחוגים למחשבת ישראל וללשון העברית, הקדשתי חלק גדול ממרצי זמני ללימוד השפה והתרבות הערבית, שכן לימוד זה נחשב בעיני כחלק חיוני גם של לימודי מחשבת עמנו ולשונו, וגם של שיבת ציון השלמה.

נתן אלתרמן גילם היטב באישיותו את החיבור בין ארץ ישראל השלמה לבין צדק ושלום ליושביה הערביים, חיבור שברבות הימים נהפך למוקשה אצל רבים, שבעיניהם אהבת גר היא דווקא נחלת המצדדים בהתרחקות מן הארץ ויושביה ובהסגרתה שנית לידי האויב. פעם התווכחתי על כך עם חוקר הספרות, פרופסור דן לאור, שמצא סתירה בין השירים שבהם מביע אלתרמן זעם על פגיעה בתושבים ערביים, לבין תמיכתו בארץ ישראל השלמה. על 'סתירה' זו הצביע למשל גם ירון לונדון, שבסוף תוכנית טלוויזיה שדנה באלתרמן וביחסו ההוגן והאוהד כלפי המיעוט הערבי, ממש בזמן אות הסיום כאשר לאורח התכנית אין כבר אפשרות להגיב, צעק לונדון ואמר (בקירוב) שבסוף ימיו, אחרי מלחמת ששת הימים, חזר בו אלתרמן מן הרגש האנושי.

אבל החלום, כדרכו, לא האריך ימים. העם וממשלתו לא התעלו לגובה השעה. הם לא הלכו אחר דברי הפסוק 'היום, אם בקולו תשמעו', ולא אחר מצוות המשורר הרומאי קטולוס: 'קטוף את היום', אלא דווקא אחר עצת הנחש, ובחרו במחר (אם לנקוט את לשונו של אלתרמן בשיר אחר שלו, 'המחר'). לא אחרי המלחמה ולא אחרי הלאוויים של חרטום לא החילה מדינת ישראל את חוקיה וריבונותה על כל שטחי הארץ, יתר על כן, היא חידשה את כללי הספר הלבן להגבלת ההתיישבות, וסופה ששלחה את צבא ההגנה לישראל לעקור ישובים, לרוקנם מתושביהם החיים והמתים, להרוס חממות של פרחים, גני ילדים ובתי כנסיות, ולהופכם לבסיסי הטרור.

בתשובה לעיניים השואלות וליד שנשלחה פתאום מהרי יהודה וגבעות השומרון, בראשונה אך צחקנו, אמרנו: מניאנה. אך עד יום מחר הכול כבר נהיה כה זר. האהבה לא רק שחלפה, אלא ברבות הימים אף הפכה בלב רבים לשנאה של ממש. 'ההחלטה שלא להחליט' ו'מדיניות הגשרים הפתוחים' נחשבו אז כהתגלמות החכמה המדינית וכאמצעי בטוח לצבירת נכסים וכבוד והשאר, יתרונות כלכליים ומדיניים וביטחוניים, ואלה לא באו עדיין, ועוד מבטיחים הם: מחר.

מי שמהסס להחזיק בארצו איש לא יעשה זאת בשבילו. גם אומות העולם שתמכו בתחילה בענייננו, בזו אחר זו חדלות הן מכך, וקל וחומר הערבים. אלה הבינו מהר שאין עוד כל צורך ועניין להאמין במי שאינו מאמין בעצמו. נמאס להם להיות קלפי מיקוח ולחכות ליום שיועברו בו לצד השני וייחשבו כבוגדים. הם החלו להכות בנו, וצבאנו פעל כנגדם, וכך מאז ועד היום. פעילות זו היתה גם מנת חלקי בשירותי במילואים, ובשנת תשכ"ט, ביום שבו שמעתי לראשונה, במוצב שבבקעת הירדן, את אוריאנה, שירו החדש של אלתרמן, נפצתי בהיתקלות עם מחבלים.

אוריאנה היה אחד משיריו האחרונים של אלתרמן שהלך לעולמו בכ' באדר תש"ל, בטרם מלאו לו שישים שנה (הוא נולד ביום תשעה באב תר"ע), ונוכחותו של יום אחרון כבר ניכרת בו היטב. בשיר זה, אף שרווי הוא במשחק קברטי ובהומור עצוב אלתרמני אופייני, בולטות תחושות של החמצה וייאוש, שמקורן בוודאי גם במישור האישי, הנעלם ממני, וגם במישור הלאומי, שלמרבה הצער אותו כמדומני מבין אנכי.

חלפו השנים ועפו חיים, שטפו כמו חול ניגר. והיום, כאשר כבר השיגו שנותי את שנות חיי המשורר, קשה לי לומר אם באמת אפשר לתקן זאת מחר, כשתור נעורים עבר, או שתיקון ומחר סותרים זה את זה. היש לאהבה מקצה שיפורים? האם יימצא פתאום כוח להקדים את הצהרת העצמאות הפלסטינית בהצהרת ריבונות מצדנו, ולממש זאת בקרקע, הערב, כרגע, כבר? האפשר שמתנת אהבה מאוסה תשוב בשנית וטיפול משמיים? אליבא דאמת אף עצם מחר מדינתנו כבר אינו

מובן מאיליו, וקשה לזהות את היום הבא, אם מחר הוא או יום אחרון. אך הפה מחוסר השיניים
(מחמת אותה פציעה במילואים) לפעמים עוד אומר: אוריאנה.